

LA VUS DE L'INSÜBRIA

FUNDAA IN DEL 2004

PERCHE' LA MÖR 'NA LENGUA?

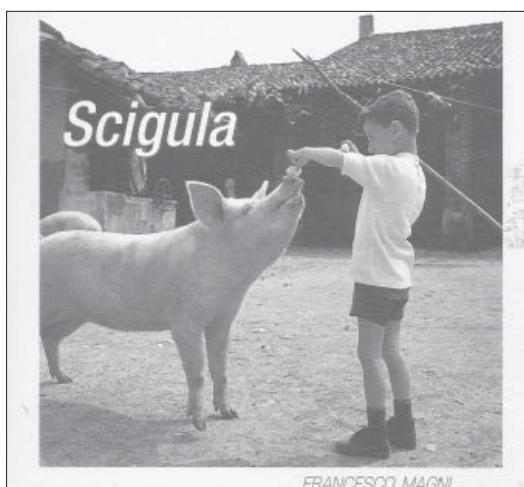
Scigula

Eculugia, canzun d'autur e la nostra lengua in de l'ültem laurà del Francesco Magni

Chel del Magni l'è minga un nom nöf in del panurama müsical. Tanci se'l regorden a l'ediziun del '80 del festival de Sant Remu, quand che'l cantava 'l branu "Voglio l'erba voglio", che,

giamò alura, el tirava in prim pian i tematich eculugista ch'hin semper denter in di so testi. La canzun, adritüra l'era vengiüü el premi de la critica.

Süta a la pag. 4

FRANCESCO MAGNI

Da semper

Milan l'è un grand Milan

El Milan l'ha vengiüü el campionaa talian de folber e i sò tifus han traa 'n pee 'na coreografia degna de la capital de l'Insübris. Cumpliment per el scüdet e per el tacament a la tradiziun meneghina.

In di ültem cincuent agn la metà di lenguf cugnüsüü in del mund hin mort, el fenomen el s'è verificaa in tücc i cunitinent e el dà mia segn de fermass. Ma perchè gh'avarissem de vess in pensee?

Perché la diversità de lengua l'è la prova de la diversità cultûrala e dunca, tücc i völt che 'na lengua la mör, insensa de lee, nün perdum 'na manera de vif e 'n patrimoni inestimabil de biudiversità. Insuma a dila ciara e patentia un tuchel de chel che l'om l'è staa bun de trà in pee el và perdiü senza rímedi.

Ma in che manera la mör 'na lengua e perchè?

La vida de 'na lengua, l'è ligada a chela de la gent che la parla. La so decadenza e la so mort hin caüsa di pressiun, de urden social, ecunomic o militar che vegnen esercitaa in sö 'na cumünità etno-lenguistica. Tüt i völt che 'na lengua la desmet de vess duvrada per 'na determinada funziun, la cumencia a vess bandunada e, al so post, la taca a vess duvrada 'n'altra lengua püssee "forta" che la ciapa el so sit.

La mort de 'na lengua la vegn quand che 'n oltra la tö el so sit in töt i mument de la vida e quand i gent che amò hin bun de parlala desmeten de insegnala ai so fiö. Al di d'incö, disen i scienziaa, se parlen tra i 5000 e i 6700 lenguf e, per la fin del noster secul, almanch la metà de quist i saran sparrii de la facia de la tera.

Bisugna marcà gio che i cent lenguf püssee parlaa vegnen duvraa del 90% di personn e che dumà 600 lenguf pöden cuntà sü rosc (it.: gruppi) de maderlengua che cunten püsse de 100.000 person.

I situaziun che porten a la mort de 'na lengua pöden vess different:

1. *Mort de 'na lengua per cupament*: quand una lengua la vegn cupada de 'n fatur esternu, de solet violent. L'è el cas, presemp, de tanci popui tribai in di Americh in Asia, in Oceania, in Africa e el se verifica quand che 'n popul l'è custringiü a forza a bandunà la so cultura de lü, la so tera o, pesc amò, el vegn spazzà via del tü.

2. *Mort per assimilaziun*:

quand che, cunt el passà del temp e el müdament di cundiziun storich, suciai e pulitegh, una populaziun la desmet de parlà la so lengua de lee e la cumencia a duvrà, in manera manman (it.: più o meno) furzada, chela növa che l'è cunsiderada püsse prestigiosa o ecunumicament püssee vantagiosa. L'è el cas, presemp, de l'Insübris.

3. *Mort per suicidi voluntari*:

quand che 'n popul el decid voluntariamente de passà da la so lengua de lü a chela növa senza impusiziun. L'è 'n cas rar ma real.

Fess tanci in tra i populaziun indigen, istess di gales, di baschi, di hawaian viven in

di stat che hin staa traa in pee

senza che lur i füdessen gnanca ciamaa in causa, e,

Süta a la pag. 3

Magia e misteri di celtich d'Insübris

L'ültem laurà del Roberto Corbella el cumpagna in d'ün viacc a la desuerta d'incisiun rupester, de mass avei e de tanci alter testimunianz del noster passaa

Se parla fess tant di Celti, ma se capiss minga se gh'even tüt inturna de lur, chii gent chi. Ma suratüt chi è che eren?

Per comprend un popul la manera püssee prufunda l'è stüdiä e cercä de capi la sò religiun de lur. E alura te'l chi el liber "Magia e mistero nella terra dei Celti" ediziun Macchione, che l'è el prim a vess incisi bel e detagliaa.

Se Dio völ, 'na manera növa de vardà i incisiun

preistorich, grazie a l'autur, el Curbela, che l'è espert di sti rob chì minga dumà perchè l'ha spendü tanci di e sira in d'una biblioteca, ma perchè l'è naa in gir sü e gio per i munt a cugnuss tücc i cantun in due che se pö truà la storia di Celti.

In del liber hin traa gio di sentee in del Verban-Cüs-Ossola che menen a vedè i prei per descuvri amò el simbolism di noster

Süta a la pag. 3

Architetüra - La basilica del Sant Nicolò a Lech

L'urigen de la gesa la pö vess datada in epuca Lungubarda, dree al VII sec.; la scerna del Sant Nicolò la se taca al facc che, al Cuncili de Nicea (325), propi Sant Nicolò la sustegnüsü l'idea trinitaria de frunt a l'eresia del vescuf Ario.

El primitif edifizzi sacher l'è staa sgrandii in di secul XI e XII. De 'n quai stüdi se sa che'l prim toch l'era grand

stagela li (it.: circa) cumè la navada centrala de la basilica d'incö e lungh fin a l'altar magiur, dividüü in tri navad e, là in fund, i eren staa traa in pee tri capel, tücc e tri cunt un so altar.

Prima de l'altar magiur gh'era na cupula piscinina e de part el sufit l'era volt: insci la gesa la gh'era la furma d'una crus.

La part de la gesa rumanica

mei cunservada l'è la faciada che la varda a sud.

El prim ducüment scrivüü che'l parla de la gesa l'è dataa 1252 inscambi una quai nutizia la dis che, in del 1283, el campanin, tiraa sü in del sec. XV, el fasseva anca de tor. La capela in due incö gh'è la funt batesimala l'era in principi un altar trasfurmaa despö in d'una capela intitolada a Sant

Antoni.

Grazie al laurà de restaur faa in del 1955 sota i induradur de la volta hin vegnüsü fö toch de afresch che fan vedè la vida e i over del Sant Antoni, anca se na part de quist hin fess rüinaa.

La pitüra püssee vegia l'è stada datada al sec. XIV. Chi afreschi chì hin staa definii de ispiraziun "giotesca". Dopu hin vegnüsü olter re-

stauri.

In del sec. XVIII la faciada l'era gnamò stada finida e alura cunt un cuncurs, l'è staa designaa l'Antonio Maria Funtana responsabel di laurà per rivà fini isvelt.

El Funtana l'ha lauraa in tra el 1768 e el 1774 e l'ha daa a la faciada de la basilica na vest neoclassica, cunt un fruntun tegnüsü sü da ses

Süta a la pag. 3

L'altar magiur de la Gesa Granda. I gent de Lech ghe disen insci a la basilica del Sant Nicolò.

Popui del mund

- Viagg in Irlanda.
- El rinass sardista: intervista al Bastianu Compostu.

Cultüra

- Filosufia: el sistema de ricerca del Socrat.
- Lenguistica: perchè la mör 'na lengua?

Insübris

- I cunfin etnolinguistich de l'Insübris.
- El Popul del Sambüch

Scienza e tenulugia

- I pianeta extrasular
- Inteligenza artificiala
- L'energia del suu per el noster futür.

Müsega

- Mercaa discugrafec: i nuità püssee interesant de tütt el mund
- Scigula, el nöf del Magni

Sport e temp liber

- Muntagna: el sentee di Pizzet a Lech.
- Ciclismu: el gir de Lombardia.

Irlanda: un viagg in tra natüra e storia

El Pier Vila e soci suta i carteis bilingui gaelich/ingles

Despō 'na bela sira pasada a Dublin a bef gio Guiness in Temple Bar cul nost soci e guida Giüsep e a caminà in tra i bagai e i tusan che giren per la cità, la matina se desedum ai set ur per ciapà la strada che la mena a Belfast. L'è 'na bela stracada, vist che l'utustrada la dura dumà poch chilometer, ma se po no turnà a cà senza vess staa li.

Decidum de tö a nol 'n utumobil insci, se se scentrum no per la guida a manzina, pödum permetess una quai deviaziun interesanta.

Defat ciapum per un tuchelin la N3 per riessì a cascìa denter ul coo a Trim. Despō vess pasaa in periferia ul trafich del lündesdì lauratif, squas pesg de chel de Milàn, cumencium a vidè la tipica Irlanda, chela de tanci bei liber, fess verda. Grazie al suu volt in ciel, 'na rarità in di chi sit chi, te par squas de vess in d'un presèpi, de maross (it.: tra l'altro) pien de bér!

Rivaa a Trim, un paesot traversaa dal fium Boyne, te

se truet denanz un castel serciaa sü (it.: circondato) de brich verd 'mè 'l smerald, che'l te mena d'un bot a sagia un'atmosfera medievala che la te lassa senza fiaa.

Ul temp l'è poch, ai me amis gh'eri imprumetüü, in scambi de Belfast, de pertai in scima a l'Irlanda a vidè i tipich Giant's Causeway, e bogium sübet invers el nord. Pasada la fruntera de l'Ulster, in due se ved uramai dumà i segn de chela che prima, olter che pulitega, l'era anca una fruntera militara, traversum Armagh, capital religiosa irlandesa, a süd del lagh Neagh che decidum de passà via da la riva ovest.

Ul paesagg l'è bel de bun e sem tücc d'accordi che l'è semper püssee verd: pecaa per qui simbui britanich che scaien (it.: stonano) sota l'aspert estetich e minga dumà quest! Scusì la me parzialità ma l'è püssee fort de mi.

Ul Canal del Nord l'è aren, i ber hin semper püssee e, a 'n bel mument, sem rivaa. Granda e impunenta: insci l'è la scuiera irlandesa. Despō che hem faa un vint menüt a pé rivum ai culonn puligunai, che fem a temp a vidè sota i rebuf (it.: folate) de 'n vent fess fort che vegn de l'Atlantich.

Voltum la machina e via per Belfast in tra castei, simbui celtich, fupun (it.: cimiteri) cristian e 'n paesagg de regurdà.

Püssee rivum aren (it.: vicino) a Belfast e püssee la sensaziun che se va in d'una cità balenga la cress, ul temp el diventa brüt, e el cumencia a piurisnà.

Sübet se capiss che la cità l'è

süratüt industriala, cunt una periferia trascürada e un port: giusta chi han faa sü ul Titanic.

Amò in machina rivum in Donegall Square, ul center de la cità, vitorian, cunt ul so münicipi, ul palazz de la Grand Opera e i so pub storich.

Quand hem metüü gio la machina se casciuum denter in d'un sit a maià un poo de berin (it.: agnello) ma i gent te varden in sbergnech (it.: sbieco), forsi perché capisen che sem Insübrich e catolich. Fem un giret, ma quand fem per recüperà l'utumobil trövum saraa sü i cuntrad aren: gh'è tanta pula e 'na machina de per lee in mezz a la cuntrada.

Tirum su e 'ndem, prema che'l vegna scür, e bogioum in di riun püssee "numinaa". Fem prima Fools, catolich, e sübet se veden i desén de mürales sura i faciaa di cà, ch'hin tücc istess e che te fan capì che te set rivaas. Tanci buteghit, pub blindaas, fupun e ul murales del Bobby Sands sura la faciada de la sede del Sin Fein. Se fermum giüst el temp de fà un para de futugraffi, squas senza minga vurè fass vidè, e de crumpà

un queicoss per scüsà 'na dunaziun, anca se piscinina, a la causa. La butega la gh'ha poca roba, un po' sovietica ... d'oltra banda l'è la butega del Sin Fein! Prima de turnà indree fem amò un gir in machina tra i riun e vem adree al mür che'l spartiss el riun de Falls cun chel protestant de Shankill. Credi che'l sia l'ültem mür restaa in Europa. Ramina in d'ogni cantun, telecamer depertüt, gh'è fosch e gh'è minga inturna un anima viva. L'atmosfera l'è grama de bun e segütum a nà inturna. De 'na part e da chel'oltra del mür che spartiss i dü riun gh'è 'na fracada de rüf, traalà in segn de sprezz vers chel'olter. El sit l'è pien de strat saraa sü. Scrit de chi e de la. IRA, UFF, FTP, CIRA, RUC, GPO, "no surrender" scrivüü da tü e dü i cantun. L'emuziun e la tensiun l'è volta anca in tra chi, di me soci, següiva de luntan la quistiun.

E intanta che la vegn gio la noc, se invium là per Dublin, cunt 'na tristeza infinida adoss e 'l pensee che la strada de la nurnalizaziun e de la pas l'è amò fess lunga. Pier Vila

El Bobby Sands sö 'n mür de 'na cà a Belfast

L'isula del destin

La Storia de l'età de mezz d'Irlan-
da cuntada sü del Paolo Gulisano

"L'isola del destino
Storie, miti e personaggi dell'Irlanda medievale"

- Paolo Gulisano;
- Culana "Medioevalia"
- Ancora Editore ;
- 14,00
- 200 p.p.

El liber del Gulisano el presenta mila agn de storia irlandesa. Una storia fess impurtanta se pensèm a chel che'l popul irlandes l'ha daa a l'Europa süratüt intüüti a (it.: per quello che riguarda) la cultura del cuntinente segnada da l'ovra di evangelizadur irlandes ch'han purtaa indree sü la tera ferma el mesagg evangelich che l'era cunquistaa l'isula de smerald grazie a la predicaziun del Sant Patrizzi.

Ma la storia irlandesa medievale l'è mia dumà

Marcel Picamei

Bobby Sands

Vegnarà el nost dì!

El rinass sardista: intervista al Bustianu Cumpostu

*S a r d i g n a
N a t z i o n e
I n d i p e n d e n t z i a*, che l'è gemò un pezz ch'el gh'ha simpatia per la nosta causa e per i mutif ch'han menaa a fa vegnì föra chel giurnal insübrista chi.

L.B.: Bustianu, cume l'è la s i t u a z i u n linguistega de la Sardegna: gh'è dumà di variant de la vosta lengua o gh'è gemò na koiné del sardegnöö e quant è che l'è parlada la lengua sardegnöra?

B.C.: In Sardegna gh'è un frach de variant. El logudores, parlaa in la Sardegna centrala, el süd, el gallures, cumpagn del corso e parlaa al nord. Gh'è pö di olter idioma: el sassares, el calforin e el catalan. Gh'è na prupusiziun de koiné, la LSU (Lengua Sardegnöra Ünificada), pruposta de set

intelletüai incumbenzaa del assessuraa a la cultura de la regiun. La so pruposta de lur la se funda sül logudores, la varianta püssee leteraria del sardegnöö, ma di campidanese sustegnen che la so lengua de lur l'abia de vegnì el fundament de la lengua ünificada degià che l'è la varianta püssee parlada. Gh'è pö di olter che sustegnen ch'el saria mèi a tirà föra do lengu cudificaas, ma nüm, de naziunalista sardegnöö, fem repetun a chela prupusiziun chi, degià che la faria cascìa i radis al talian. In di temp indree i sciur tiraven via i bagai del pruposit de discur in sardegnöö, e ie rüzaven a parla in talian, al di d'incö l'è propi l'upost: el sardegnöö l'è di sura di püssee parlaa di sciur. I han capii che a cugnuss el sardegnöö el vör di a vègh un queicoss püssee, un instrument necessari a interpretà la realta de la Sardegna.

La cunsienza sardegnöra l'è dree a cascìass sempre püssee in di noster crap. El

30% di giuin parlen la lengua lusalca, massem in campagna, ma dess el sardegnöö l'è dree a spantegàs anca in di zità. Gh'è pö un 40% di giuin ch'el parla dent per dent. Roba de minga cred, la UE crearà di opurtunità linguistich cun l'imponn l'istessa lengua per tücc (l'ingles o el franzes). I lengh de stat di paes europei vegnan secundari: el talian semper manch necessari a cumunicà el mularà el post ai reai lengu luai. Ogni etnia, se sarem bun de creaas i cundiziun per la cumunicaziun interna, la resaldarà la so lengua mioritaria.

L.B.: Cumè che l'è saltada föra la vosta batalia

B.C.: Sardigna Nazione Indipendentzia la vegn fö de la pulitega d'autonomia del Partito Sardo d'Azione che l'è staa un faliment e che l'ha faa vegnì al mund di muvimenti cumè Su Populu Sardu in di agn setanta che cunt el slogan "Sardigna = colonia" l'ha tacaa a scumbat

per l'autodeterminaziun ecunomica, culturala e sociala del popul sardegnöö. Despö de l'esperienza de *Su Populu Sardu*, L'Angelo Caria, el fundadur, l'ha tiraas al mund el *Partidu Sardu Indipendentista* che, cunt el giuntäss insema di olter grüp sardista, naziunalista e federalista, l'ha faa sbilzà fö el nost muvimenti.

Denter de quest gh'è un frach de crap: qui de la drita e qui de la manzina, ma tücc ghe van adree al sogn de l'autodeterminaziun sardegnöra.

La Sardegna l'è cumpagn de la Corsega, di Paes Basch de la Catalogna e de tücc i naziuni cun minga un Stat. Bögna no vègh pagüra de druva i termen curet: el naziunalismu indipendentista l'è na nobil idea de libertà e el nöf salvan ch'el va inturna per l'Europa l'è el desideri de riscat di etno-naziun pruletari che vören no da grassa al capital di Stat-naziun e de l'imperialismu che l'è el so zocur.

L'è minga facil che i Stat-

naziuni cume Italia, Franza, Spagna e Ingilterra i mularan el mazz denanz ai rüzun, anca armaa, di lot de liberaziun naziunal di etno-naziuni cun minga un Stat.

L.B.: La cünta un queicoss la növa descuerta linguistica in d'una batalia regionalista? Cusa l'è el CIEMEN?

B.C.: La lengua l'è el zocur de na naziun: na naziun che la dröva el lenguagg del duminadur la se infiachiss e l'è pü bona de tegni dür. La lengua naziunala la vüta a resalda l'identità naziunala e a interpretà la nosta cultura. Un popul che tend a vègh na sugetività pulitega el gh'ha de descuvi de nöf la so lengua de lü. In l'Europa che vegnarà l'è necessari fà spantegà i lengu luai per ligà insema i personn. El CIEMEN l'è n'istituziun catalana che la tend ai minuranz etno-naziunai e etno-linguistich: l'è n'emanaziun del CONSEU ch'el tira insema i

Süta a la pag.2

RECENSIUN - Magia e misteri di Culti d'Insùbria

süta de la prima antenaa. Anca se, per mi, i part pussee impurtant del liber, hin quii in duè che'l Curbela el dà 'na man al letur per cumprend mei chel che gh'era dree ai prei scalpela. Giamò di l'intradüziun, cunt citaziun storich e archeologich, e una quai idea che, al prenzipi, la pudaria parè püssee 'na panzanega che alter, l'autur el fà vidè i incisiun in d'üna manera diferenta dal solet. Te'l chi che i incisiun vegnen a vess minga dumà pü di disegn, ma pöden vess paragunaa a di simbui de 'na lengua, anzi d'üna religiun, de segür differenta da la nosta, ma mia per quest men impestada. E cunt i sò idei, che intanta che te seet dree a

legg te paren semper men fantasius, el Curbela el te mena adree a vedè, püssee real, chel mund perdüi in del temp.

In fund al liber gh'hin püssee de 100 futugraffii per vütà a imaginass mei quel che dis l'autur.

'Na testimunianza fess impurtanta anca perché l'è s e m p e r pussibil che l'ignuranza e l'incúria di gent la rüina i prei, cume l'è g i à m ò sücedüü.

Insma un bel liber che'l parla de 'n argument misterius

in d'una manera che la piasarà ai passiunaa ma anca a chi che l'è mia pratech de la materia.

Simona Trovati

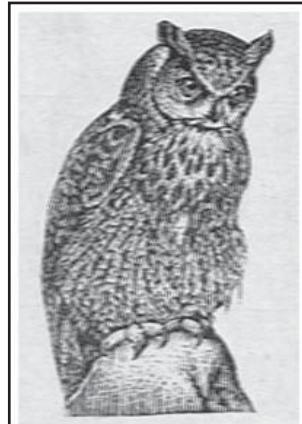
• "Magia e mistero nella terra dei celti"

- Roberto Corbella
- Macchione editore
- Euro 20

Un mass avèl

PAROL INSÜBRICH

Dügu - gufo

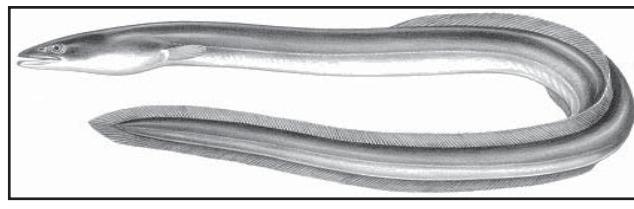
Gnif - carote

Trumbee - idraulico

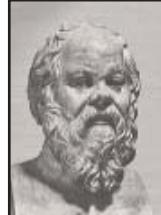

Mügnaga - albicocca

Ingüila - anguilla

FILUSUFIA

El sistema de ricerca del Socrat

La *cuntradiziun* l'è el sistema che'l fà vedè che la persuna che la se gh'ha denanz la sà propi de negot. 'Me se fà a ruà a chel risultaa chi? Cunt i dumand e i rispost, el dis el Socrat.

'Se l'è? El ciama semper: se l'è el curagg, la giüstizia... Insci insema a la mural se finiss per discut anca de logica.

Fà chi dumand chì el vör dì defeat cercà la *definiziun* de la roba in quistiun, che la sies buna in tücc i cas.

El Ristotel el vedarà chel sistema chì cumè na ricerca de l'*universal* in del camp di cuncet e di rampit murai. Ce che'l parla insema al

Socrat l'è minga bun de respund curetament a la dumanda: "Se l'è?". De solet ghe fa 'n esempi particular, che'l quata (*it: copre*) minga tücc i cas, o se de no se cuntradis.

El sistema de dumand e rispost el gh'ha funziun negativa, de fa vedè i erur. Se po' refudà la cunfutaziun, istess de cume i fan tanci

despò de vegh tacaa butun cunt el Socrat, ma se la se ciapa per buna la pö vütà a desfescià tanci idei canaa e vess una furma de *purificaziun*.

Vegn föra l'*aporia*, idest (*it.=cioè*) 'na situaziun che la te lassa pü vegnì a co de negot. El vör dì che s'è naa via in del sach per turnà 'n del baül, a despressi di sforz per risolf el cruzzi.

Adess sì, che se pö metess 'dree a cercà la vera sapiensia, cunt i dumand e i rispost in funziun positiva, che l'è cumpagna de la *maieutica*, laurà di cumari, buna de fà nass la verità che tücc gh'hem dent de nün.

Socrat el ghe dà in del dì che per vess chech (*it.: in gamba*), ognidün in del so camp, la ghe vör la cugnussensia. Per quest el porta l'esempi de l'artesan: l'istess el gh'ha de vess bun in camp etich-pulitic.

Insci sem ruaa a la gianda (*gandula; it:=nocciolo*): la virtù l'è scensia. De cunseguensia ce che cugnuss

el ben e el sa se l'è che ghe vegn bun, el pö mia fal.

Per el Socrat el ben el tira me 'n para de bö. S'i passiun i sarà mai scanscelaa, in de la vida l'ünech sistema per cumpurtàss unestament l'è de vegh la sapiensia. La pusiziun del Socrat l'è na furma de *eudemonismu* che la gh'ha la cunctentezza per ubietif. L'è propri la cugnusensia a cunsenti la stima di piasè in bas ai cunseguenz bei o brüt chi poden purtà. Cheschì l'è el savè che'l Socrat el des de mia vegh, sichè el ghe cor adree. La vertù l'è dumà vüna: savè se l'è el ben e se l'è el maa.

Altra cunseguenza: *nissün el faa de pruposet maa*. Se fa vergot perchè se pensa de fa bé: in iscambi tanci volt ghe se scunfund. Alura mei desliberàss di fals upiniun. Quest el vör dì anca cüraa el spiret; per quest el filosef el gh'ha minga pagüra de la mort.

Bress Malighet

www.giurnal.org

LENGUISTEGA - Perchè la mör 'na lengua?

Süta de la prema squas semper, vegnen cuntrulà da gent che gh'han nissün interessa tütelà e che de spess, anzi, cerchen de fai föra: l'è el cas presempi di curdi in Turchia. Ma el nümer che'l fà stremi püssee l'è che'l 80% di guer che se scumbaten al di d'incö veden impegnaa stat-nazion e minuranz etnic!

Dunca, pödem capì senza fadiga l'impurtanza di quistiun linguistich e vedem che, quand che 'n stat el cerca de fa 'l preputent cunt una minuranza lenguestega, de spess, la situaziun la vegn

grama de bun e l'è mia dificil che la s'ciopa 'na guera maneman declarada, pensum presempa a l'Euskadi, el Paes Basco. Chi in de nün, a dì la verità, una quistiun lenguestega, la gh'è mai stada perchè la nosta pora gent, l'ha mai gnanca pensaa de fà di rivendicaziun per tütelà la cultura insùbrica, ma anzi, la s'è semper impegnada per parlà la lengua taliana, che l'era la lengua di sciur, perchè, a cà nosta, prima de töt, vegnen i danee e el laurà e gh'hem mia temp per i olter ciulad. I noster inteletüai han

semper parlaa de l'insùbrich cume de 'n dialet e han mai pensaa de metich man a la nosta lengua per fala vegni buna de vess duvrada in manera cumpagna di alter lenguf.

Al di d'incö, l'insùbrich, l'è squas sparri del tüt ma chesta l'è mia 'na buna resun per calà giò i brach e desmet de scumbat dunca tirèm innanz e demes de fà.

Per la nosta Lengua, per la nosta Tera, per i nost Gent che vegraran.

Marcel Picamei

Per legg vergot d'interesant sura l'argument de la biudiversità lenguestega e de la mort di lengui ve cuseum dū liber pubblicaa in di ültem agn che traten l'argument in manera ciara anca per chi che l'è mia trop prategh de la materia.

VOCI DEL SILENZIO
Sulle tracce delle lingue in via di estinzione
Daniel Nettle, Suzanne Romaine

Carocci

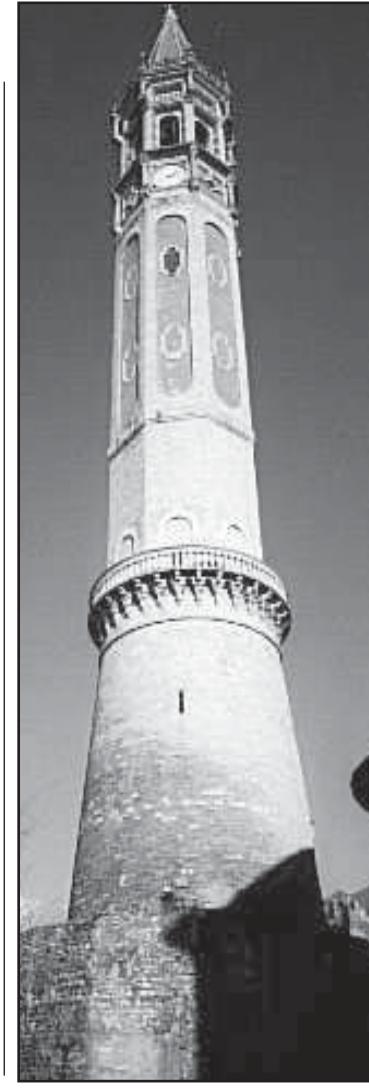
CLAUDE HAGÈGE
Morte e rinascita delle lingue
Diversità linguistica come patrimonio dell'umanità

Feltrinelli

"VOCI DEL SILENZIO, sulle tracce delle lingue in via di estinzione" del Daniel Nettle e de la Suzanne Romaine pubblicaa da la Carocci.

"MORTE E RINASCITA DELLE LINGUE, diversità linguistica come patrimonio dell'umanità", del Claude Hagege pubblicaa da la Feltrinelli.

ARCHITETÜRA

El campanin de la Gesa Granda, simbol de la zità de Lech: vergögn (=quaighedün, it.: qualcuno) la ciama "el madidun".

Süta de la prima

culonn curinzi. Apena, in del 1824 s'è cumenciaa a ciapà in cunsideraziun l'idea de slargà la basilica in direzun de la muderna piazza Cermenati. Sübet l'è staa cuntataa l'architet Giüsep Buara, giamò autur di mudifich de l'altar magiur. Finii i laurà prugetaa dal Buara, la basilica de Sant Nicolò la se presentava ai sò fedeli c u m p l e t a m e n t rinuvada.

In del 1853 hin staa purtaa via i culonn e l'è stada trada in pe la volta a casetun e, in del 1862 l'è staa sgrandii anca l'absid. La faciada növa l'è stada terminada in del 1883 da l'ingegne Giuan Maria Stupan, sö disegn del Buara che, al mument de la mort, el gh'era dunaa a la gesa el turiun de so pruprietà per trà in pe el campanil.

La realizazzioni del campanin l'è stada terminada in del 1904, sö pruget del Gatinun. La

cupola l'è opera del Murgar e rappresenta l'apoteosi de la Madona del Rusari. In di pared de sota hin pitüraa la lapidaziun de Sant Steven e el miracul simbolich de la trinità faa dal Sant Nicolò al Cuncili de Nicea. Hin del istess pitur i cupulet di navad laterai cun imagen de la vida del Signur. La via Crucis de la basilica l'è furmada da 14 panei de brunz creaa dal Manfrin in tra el 1968 e el 1969.

El paliot de l'altar magiur l'è in brunz e refigura l'ültima scena del Leonardo. I capel de la basilica hin dedicaa a Sant Giüsep, Sant Ruisari crucefess, Sant Giüda, Sant Carlu e Sant Nilcolò, altarin de l'Adulurada e la capela del batisteri.

La sagrestia vegia l'è stada restaürada in del 1967 dal Brün Bianch che l'ha pruveđü anca a alter laurà in la basilica, cume presempa la costruzion de la sagrestia növa (1962).

I port principai, de la Misericordia, hin realizaa cun di furmei de brunz e hin un laurà del Enrich Manfrin che i ha ultimaa in del 1975.

Irene Anghileri

RIEVUCAZIUN STOREGA

Celti d'Insübris: el Popul del Sambüch

Parlà 'na la lengua insübrisca e fala vegnì moderna l'è no l'unica manera de valurà i noster radis e i noster tradiziun. Pödum mia desmentegà che l'Insübris la se ciama insci perchè chi el viveva el popul di Celti Insübris. Al di d'incö gh'è anca di gent che ghe pias a stüdià e a fà cugnuss la storia, i tradiziun e i custüm di popui celtich de l'Irlanda e de la Scozia ma anca de l'Insübris e de la Galia Cisalpina. Per fà cugnuss chi rob chi anca a vialter che legiuf, hoo intervistaa l'Andrea, un fiò che'l fà part de 'na assuciaziun de rieucaziun storega e gh'ho dumandaa un poo di rob.

M-Huelà Andrea, cume l'è che vialter ciama i vostre assuciaziun "clan"?

A - Se ciamum clan perchè clan l'era la manera de ciama i famei di Celtich de l'Irlanda e de la Scozia e anca qui de l'Insübris e nüm sem un rosc (it.: gruppo) fess taccaa e sulidal in tra de nün, istess de 'na vera fameia.

M-E cume l'è che'l se ciama el to clan?

A - Se ciamum, in de la

lengua gaelica "Nemeton Ruis - El popul del Sambüch". Se ciame insci perché nüm sem un clan di Celtech brianzöö e el Sambüch l'è 'n albur uriginari di noster sit e in tra

Pö tücc insema nem a i festival, in duè che gh'hin gent de clan different che se vestissen cumpagn de cum'eran i celtich di temp indree. Quand gh'hin no i festival, cunt el clan

Un mument de 'na rieucazzu storega

i rob che per nüm hin fess impurtant gh'è 'l ligam a la nostra tera.

M- E in cus' è che'l cunsist l'attività del clan?

A - Ognidün el s'è specializaa in de l'aspel che'l ghe pias püssee: un quaivün stüdia la storia, un quaivün la müsega e i bai, vergün la spiritualità e la religiun, quaighedün d'olter i tradiziun di antich e pö el parla a i olter de chel che l'ha stüdiaa

organizum di visit ai sit archeologich celtich arent (it.: vicino) a nüm.

M - Ma se gh'entra cusè la civiltà celtega cunt la chela taliana che, cume disen squass tücc i liber de storia e i prufessurun talian, la tröva i sò radis in de la duminaziun rumana e in de la tradiziun cristiana?

A - A stüdià i popui celtich se ved che chel che te disen l'è minga del töf giöst. Defat la magiuranza di tradiziun e

di fest, disem insci, pagan de la nosta tera, anca quii ligaa a i fest cristian, vegnen de la cultura celtica e de la religiun druidica e, sura de chesta, la s'è pugiada la tradiziun latina e cristiana. Anca tanci nom di noster paes, vegnen de la lengua di celti: presempu el nom Brianza el vegn del nom de la dea principala de la religiun celtica, Briga o Brigantia, istess del nom Bressa ch'el ve de "Brixia", culina, e el nom "Milan" ch'el ve da Medhe Lanon ch'el vör di "sit sacher" e tanci alter in tüta la regiun a nord de la linea La Spezia-Senigallia la cità di Gai Senuni Insuma l'è na bela manera per minga desmentegass d'indue che vegnum e per regurdass 'na völtä püssee che tüta la nosta cultura e i tradiziun di nost paes istess de na buna part di ritüai e di fest de la religiun catolega, vegnen no da la duminaziun rumana, o dal cristianesim mediuriental ma hin dumà la surapusiziun de la növa civiltà a i abitudin di popul che viveven süi noster ter prima de la vegnuda rumana.

Davide Romagnano

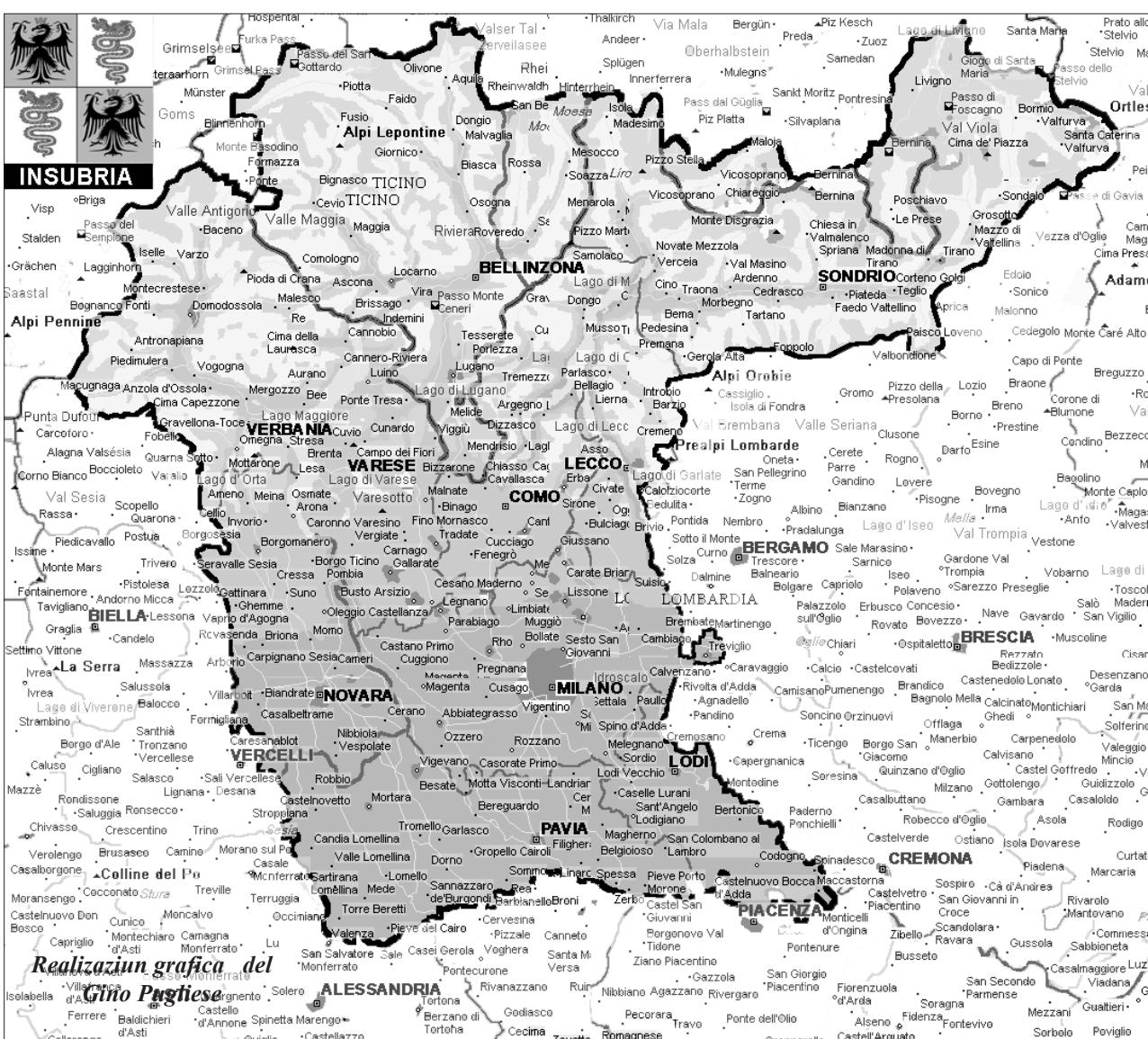
I cunfin etnolinguistich de l'Insübris

che'l fa part de la Cunfederaziun elvetica.

Hin insübrich:

1. i pruincce de Lech, Com, Vares, Milan Pavia, Lod per la Lombardia;
2. Nuara, el Verban-Cüsi-Ossola per el Piemunt;
3. tüt el Cantun Tesin, via che Bosco Gurin che l'è de lengua walser;
4. tre valad del Cantun di Gresun: Val Pus'cias, Val Mesulcina, Val Bregia.

In sostanza el cunfin l'è marcaa giò de l'Ada a l'ovest, del Po al sud, de la Sesia a l'est e del Gutard al nord.

MÜSEGA - Scigula

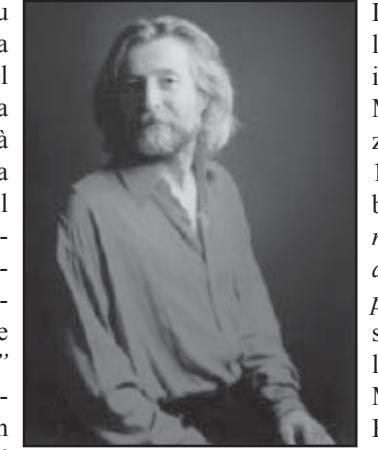
" La parlada l'è la mama, la scritura l'è la zia, el rest dumandel a la sciura Maria"

Süta de la pag. 4

Ma giamò in di agn setanta, el Magni, l'era inviaa la la so cariera artistega cunt la culaburazion del Nanni Svampa che l'era incidiü di sò canzun e l'era pubblicaa in de l'album "Al di d'incoue" (1977, ed. Durium).

Un bel di,

in sura 'n trenu el ghe capita de incontrà el Moni Ovadia che, per la cà discugrafica Ariston, el stampa i album "Il paese dei bugiardi" (1978) e "Cocò" (1980). I artisti che lauren

insema al Magni hin de prima scena: dal Franco Parravicini al Gerardo Cardinale, dal Vincenzo Zitello al Roberto Mazza, da l'Antonella Ruggero a l'Alberto Fortis. Intanta, a l'attività de müsicista, el ghe dà adree a 'nsegnà müsega ai scör elementar.

El singul "Dracula-Canzone d'amore" l'è del 1981 e "Magnetico Tic" el vegn fö in del 1983.

Ma 'l riva 'l mument de girà el mund e el Magni el ciapa

Mendes.

Despö el l'a u r à insema a i Matia Bazar, l'è del 1995 l'album "Amami di meno, amati di più", daa in stampa da la Rti Music. E per ütem l'è rivaa

"Scigula" in duè che sunen nom cumpagn del Franco Parravicini, del Vincenzo Zitello e del Riccardo Tesi. Un laurà che'l te dà el saur de la Brianza, che'l porta amò in prim pian i tematic eclogista: de scultà per la müsega e per i parol. E desmenteghemes mia de nà a senti el Magni in concert e se ghe se riess, de scambiagh insema 'na quai parola: de segür gh'è de imparà!

Marcel Picamei

Discografia

Voglio l'erba voglio,
1980

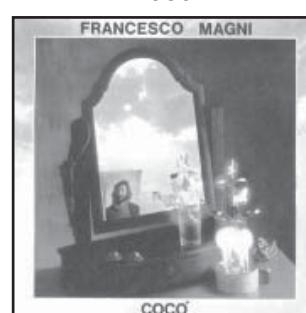
Il paese dei bugiardi,
1980

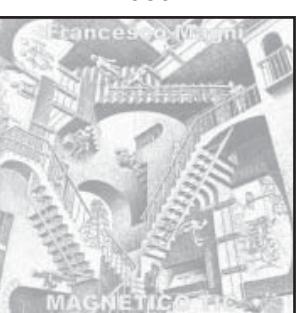
Cocò
1980

Magnetico Tic
1980

Amami di meno, amati di più - 1980

Sai mama
1980

Per infurmaziun:

Tel. 0362-998293

francescomagni@tiscali.net.it

www.francescomagni.com

www.brianze.it

Del suu l'energia per el noster fütür

Vist ul "blackout" che gh'è staa in Insüria e in Merica l'ann passaa, l'è semper püssee necessari e urgent cercaa e incentivaa di funt energetich renuabil e net, alternatif o integrabil cunt quei che gh'hem giamò.

Una man, la pö vegnì propi del suu!

In tüta Europa, adritüra in di stat püssee al Nord, se dovrà l'energia sulara da tanci agn. Cunt i tenulugii del dì d'incö, che se dovren per la pruduziun d'energia sulara, se pö no pensà de scambià i cumbüstibil fossil, petroli e metan, ma vist chel che fan

in di olter stat l'è realistich e dueris integrà i sistema del di d'incö cunt i panei sular per la pruduziun d'aqua colda de duvrà in cà.

I panei sular hin faa a chela manera chi: gh'han 'na faciada fusca che la serviss per surbi la lüs del suu e fala vegnì calur.

Ul calor scambiaa el vegn purtaa del liquid termuvetur invers a la bissöra (*it.: serpentina*) del scambiadur che la pö sculdà l'aqua per lavass e resculdà la cà.

Ul veder e l'isulant eviten la dispersiun del cold di panei e te permeten de rivà fina a

carbürant de adess, de la de (*it.: oltre che*) inquinà ul pianeta in maniera selvagia e conseguenz per la nostra salut e qualità de vida,

hin minga inesauribil e prima o pö e finissaran.

La Regiun Lombardia un queicoss l'ha faa per invià là la gent a duvrà i "funt alternatif", ma pürtrop ul stat talian l'ha faa ul cuntrari! In di agn passaa defat han cercaa de fà cress la metanizzazzion di nost teritori, senza dà incentif e reclamizaziun per "ul sular" o alter funt renuabil, cume al solet questiun de lobby e mai de bun sens.

Incö una quai cussurina la par che sia adree a müdà, cun el cress del prezzi del metan e del gasoli, muntà i panei sular l'è vegnüü un afari. Per una fameia ghe vören poch

Esempi de panei sular sura 'na cà

70° e integrà l'impiant de riscaldament "tradiziunal". Per i impiant piscinin (per una cà media) l'è assee un spazzi de 4-6 meter quader e de un serbatoi de 300 liter. Regurdemess semper che i

agn per amurtizà l'investiment cul risparmi in sü la buleta, senza cuntà che la Regiun Lombardia le met a disposiziunanca un poo de danee a "fund perdüü" per tüt chi gent che fan dumanda. La revulüziun energetica, cume tücc i revulüziun, la gh'ha de cumencìa dal bass. L'è la gent che la gh'ha de vègh ul curagg de credegh in che la nuità che. Se specium che chii che ciapa i danee da chel sistema chi el faga un queicoss per müdal... bun alura la sarà semper pesg per l'ambient e dunca per anca nünch.

Pier Vila

Inteligencia Artificiala: sem rivaa induè?

"Saran bun i omen de resolf i magagn creaas de lur, senza el sostegn de nissün?"

Data-mining, sistema espert, pattern recognition, ... Hem finii la völda passada cunt una dumanda: "Ma a la fin de la fera, la seconda revulüziun tenulogica l'è giamò scumenciada o no?"

Dem 'n ugiada a chel che dovrà tück i dì. Vardèm cusa hin i aplicaziun scroch, ciamaa *agent de AI*, che lauren giamò.

Per chel che'l riguarda l'internèt i esempi ciar püssee ch'el suu hin i mutur de ricerca che cerchen de per lur i aggiornament e culeghen el significaa di parol. L'è de poch temp fà l'ativaziun in sü sit www.google.com de 'na sezion *News* che la va a cercà per ti, ogni quindes minüt, tüt i nöf publicaa sü l'internèt, per pö spartii in categorii e impurtanza de la funt: propi un sfragel de rob che vegnen anca bun per fà di ricerch.

Ancamò püssee sufisticaa hin 'dree a vegnì i sit che venden sü l'internèt (*e-commerce*). Chichinscì l'esempi da tirà a man l'è de sicür Amazon.com, anca perchè l'è vün di poch ch'hin minga s'ciupaa insema a la bula speculativa. Cunt i so agent intelligent l'intenta de fass un'idea di to güst e el cunseia in manera utumatica i liber o i CD che te pöden piase e el püssee di völt el gh'incrica (*it.: indovina*), l'è assee de minga vegh di güst cumplicaa!

Ma ti te see vün che'l gh'ha pagüra de duvrà la carta de credit sura a l'internèt? Te pödet durmì de la grossa (*it.: profondamente*) perchè el

gh'è un agent de inteligencia artificiala ch'el controla tücc i transaziun e pena ch'el ved un queicoss de stort el vertiss sübet i responsabil de la sicurezza che se meten 'dree a squisi (clak).

L'inteligencia artificiala la laüra anca in di reuport e in di sit sensibil ai attach teruristich. Di programma sufisticaa cuntrolen i ghign (*it.: facce*) di person e squas in temp real caten fò i person registraa in di *database* de la pula.

E chi l'è che te penset che'l pudaria vess a reschedülà i gur (*it.: i voli*) de centen de reuplan in del cas ghe sien di problema de trafich? Un agent AI.

E hin scroch anca i programma che gestissen i cambi automatici in di utomobil: un esempi t'el pödet truà in de la *Toyota 4 Runner*.

Hin giamò un frach i agenzii che dovren di filter telefonich cunt un recognussiment vuol e hin giamò adree a lauräch a sura di sistema de diagnosi utumatega (sistema *espert*) in di uspedaa, in di center de ricerca e anca sura di ambülanz. E per fini hin 'dree a vegni in voga i agent *anti-spam* per cribià i *mail* minga desiaa e i prubabil messacc che pöden fà dagn.

Per cünt sò, vöna di sucietà püssee grand che l'è 'dree a fà ricerca in del setur l'è la Microsoft (presempri el *Box*).

E i camp de aplicaziun hin tanci debun, dai previsiun del temp a l'analisi di fenomen natürai che gh'han un archivi storich de pudè rügäch denter. L'è giamò staa

demuestraa che l'occ di omen el se fà scapà via di rob che l'agent el cata sübet. E quest el pö vess fundamental per capì cusa ne specia a nüm in di temp che vegnará.

Ma hin tüsscos? Te speciatet un queicoss püssee? Forsi si. In del film "*2001 udissea in del spazzi*" del Stanley Kubric, che'l gh'ha lauraa insema anca el nost prufessur Minsky, han metüü sota i öcc de töcc *HAL* l'urdenadur ch'el pensava e tuiva di decisiun istess di omen.

Adess el domila e vün l'è passaa. Sem naa forsi trop innanz cun l'imaginà; sem rivaa a un punt che la fantasia la va innanz a la realtà (l'è minga semper staa el cuntrari?) o quest l'è un punt de minga stagh al pari, un punt in duë ch'el se pö di che l'è minga assee un om per cugnuss i omen? Ma specia a tirà di cunclüision trop de pressa, sculta un poo.

D'un coo s'è desvilüpaa l'inteligencia artificiala che la garantiss un résultaa ecunomich imediaa, presempri el *data-mining*, el var a dì, l'analisi di flüss e tendenz in quantità fess grandi de dat cun di algoritmi che dovren i principi de *AI*, vardabox, e d'un olter coo gh'hin amò i noster dü sognadur Minsky e McCarthy che vören truà el segret de l'inteligencia di omen, vören fà quella descuerta che la marcarà el secul che vegn, pröva a induinà perchè: per salvà l'umanità!

El prufessur Minsky in del 1994 l'ha scrivüü un articul

sura a *Science American* intitulaa: "*I Robot reditaran la Tera?*".

Lü el spiega propri che l'evulüziun umana l'è vegnüda a co. "*In di ültem agn s'hin no vedüü di scienziaa püssee chech (it.: abili) de l'Einstein o scritur püssee bun del Shakespeare, perchè?*" -el se dumanda perchè i omen viven trop poch e gni völda gh'han d'imprend amò tüsscos del principi.

Dunca sem destinaa a estinguere via, cumpagn che in de l'ültem film del Steven Spielberg "*A.I.?*" O ancamò "*saran i robot a eredità la Tera?*" -el dis el Minsky -"*Sì, ma lur saran noster fiö. Niüm deum la nostra crapa a tück i creatür che viven e a tüt quii ch'hin mort in de la lota per suravif, ciamada evulüziun. El nost duvè l'è de fà in manera che tüt quest el vegna no perdüü via*".

Quand che parlum d'inteligencia artificiala te vedet che pödum passà de la tenulugia sbutasciada (*it.: autentica*) a la filusufia in d'un para de righ.

Gh'lin di curent de pensee del tüt cuntrari a la ricerca che ghe rideñ adree a tück chii résultaa chì. I dübi hin tanci, e chi che l'è tacaa a i tradiziun, come nüm de "*la Vus*", el pö vedè un robot cume 'na minacia, ma el Minsky el met giò 'na quistiun: "*saran bun i omen de resolf i magagn creaas de lur, senza el sostegn de nissün?*"

Paul Puzzöö

I pianeta extrasular

L'è nurmal ciamaa (*it.: demandarsi*) se gh'è vida de föra de la Tera. L'Epicür in del 300 innanz de Crist l'è staa el prim ch'el se l'è ciamaa e de chel mument hin staa tanci quii che s'hin faa l'istessa dumanda.

La vida la pö ciapà furm different che nüm sem gnanca imaginà per adess, magara anca different de cume se cugnuss chi insci. Anca in sü el noster pianeta gh'hem de imparà anmò 'n frache, defat, dumà un quai ann fà hem savüü che gh'eren di furm micrubiologich che viven de

suta al mar arent i vulcan sutamarin a un quai chilometer de prufundità senza vegh el calor e la lüs del suu.

Prima de chela descuerta che se pensava nò che furm de vida pudessen suravif insci luntan in di abiss del mar.

Do hin i quistiun fundamentai de la scienza de incö: cum'è che la vida l'è nassüda in sü noster pianeta?

I organismi vivent hin la regula o l'eceziun in del cosmu?

Gh'lin dü punt de vista: vün ch'el dis

che la vida la s'è desvilüpada in sü la Tera in un quai miliun de agn de un bröö chimich inanimaa e olter che hin cunvint che la vida la sia spantegada (*it.: sparsa*) in del spazzi, o almanch i prutein cumpless che ciamum DNA e che hin i quadrei (*it.: mattoni*) de la vida.

Un stronum ingles, el Fred Hoyle, l'ha dii che per lü la prubabilità che una furma viventa la se desvelüpa de 'na sostanza inanimada l'è cumpagna de la prubabilità che un culp de vent el pöda met insema un Boeing 747 in quater e quater vot.

Se pensa che i cumet gh'abien denter i quadrei de la vida: cadèn de prutein che furmen primitif elich de DNA. Se l'è insci alura la vita la pudariss vess spantegada in del spazzi e desvilüpass in di furm biulogich vivent dumà in duë che i cundizion ambientai hin bun cume quei che se tröven in sü la Tera.

Descuvri 'na roba insci impurtanta el pudaria anca purtà a una revulüziun in del noster pensee: la vida, magara dumà baterega o micrurbanega

la gh'è minga dumà in sü noster pianeta?

La materia l'è granda e sem dumà partii a ciamagh i rob

giüst per vegnì a coo de la dumanda de l'Epicür. Gh'hem de ciapà un punt de partenza per cercà in duë l'è la vida in del cosmu. A

partissum di rob che cugnussum. Vörum cercà vida cumpagna de chela che se tröva in sü noster pianeta: basada in sü la chimica urganega, che la se desvilüpaa in d'un ambient ümid assee, e che la gh'abia almanch 'na fum de energia lüminusa permanenta. I ambient püssee favurii hin chi pianeta rucius e cun una facia (*it.: superficie*) liquida, pusiziunaa a la giüsta distanza de la so stela. Chi pianeta chì se ciamen "abitabil".

Se fudessum bun de tö (*it.: prendere*) sü un astrunaf spaziala e pirlà in gir per la galassia cume fan in Star Trek o in di olter film de fantascienza, sarium a post e pudarissum vidè e futugrafà de persona i pianeta estrasular, ma l'è minga insci facil. El prim pianeta de föra del noster sistema sular l'è staa descuvert in del 1995 de dü scienziaa de l'Università svizzera de Ginevra: el Michel Mayor e el Didier Queloz.

L'è stada 'na descuerta fò de l'ascia che in di liber del fütür la sarà regurdada cumpagna de la descuerta di Merich del Cristofer Columb.

Incö i scienziaa descuvrisse almanch des o quindes pianeta estrasular a l'ann, ma el nüm e i descuvert vegnen semper püssee de pressa.

Ma quanci hin i pianeta estrasular in de la galassia? Tücc i stel gh'han almanch un pianeta? Per rispond a questa dumanda gh'hem de analizà cum'è che se descuvrisse i pianeta estrasular.

La manera püssee nurmala la saria chela de futugrafà diretament el sistema planetari estrasular inturna a 'na stela. Chesta, la saria anca la manera püssee prumetata per vidè i culur di pianeta e capì sübet i carateristich fisich e chimich de l'atmosfera e de la facia, e vidè se gh'lin segn de vida.

Per deslipa (*it.: sfortunatamente*) al di d'incö, l'è impossibil, perchè i stel hin almanch miliard de völt püssee sberlüsent (*it.: brillanti*) di planet e alura l'uservadur el resta imbarbaiaa (*it.: abbagliato*) e el ved pü nagot.

Incö capissum che inturna a una stela gh'è un pianeta grazie a metud indiret de rivelaziun.

Per adess se fermum chi ma in del nüm che'l vegna rà sütarem la nosta analisi e vedarem in del specifici i maner che i scienziaa dovre per truà i pianeta extrasular.

Angiul Verunes

Mercaa discugrafich - I nuità püssee intersant da tüt el mund

ONEIDA
“Secret wars”
(Rough Trade)

L'è el sest at de la saga Oneida “secret wars” l'è següra el laurà püssee muderaa. “Each one teach one” un messedozz de noise-garage e aritmich minimalismu, el nöf album el gita amò püssee i sunurità post-rock senza giuntagh el so classegh trademark de lur.

A scultà “Caesar's column” se cata un messedozz de garage e new wave, i se alternen di timber ecitant, descuness, de tanti furni e senza cunfin.

I Oneida hin una di furmaziun püssee uriginai che fan semper ricerca de sun. A cunclisiun del CD a trövum la mini-suite “Changes in the city” un viagg in cosmic bel e bun. Cume se fa a resistigh? Dess l'è ura de lassass nà ...

ZERO 7
“When It Falls”
(Ultimate Dilemma/WMI)

Despö del prim ecelent laurà “Simple Things” el düet de letronega-soul el turna anmò cun chel nöf album chì, minga tant luntan di qualitá mustraa innanz. El Sam Hardaker e l'Henry Binns vegnen scià anmò per fän inamurà cunt i so sunorità soul-jazzy di agn '90.

Un feeling insci mai cold in due che i dü i düeten cun di sensuai e bun cume la Mozez, la Sia Furler, la Sophie Barker e la prumetenta danesa Tina Dico.

“Home” l'è un singul bel debun. Atmusfer cold e intrigant in “Somersault”, soul elegant in “Over Our Heads”, cari e dulcezz in “In Time”, “Warm Sound” e “Passing By”.

When it falls...

FRANZ FERDINAND
“Franz Ferdinand”
(Domino/Self)

La band scuzzesa l'ha culpia sübet al prim mument che l'è vegnüda föra. El branu püssee famus del album – “Take Me Out” - el ne fa turnà indree ai agn '70. El so bel laurà de lur l'è viscur ‘me un vinel che büscia, anca s'el düra dumà quaranta menüt.

La band de Glasgow, la ghe va adree a l'urma di Strokes e la ciapa ispiraziun del rock di temp indree cul messedà i sunorità de chel'epuca là: glam-rock, neo-funk e new wave.

Tüsscoss hin staa mes'ciaa sü cunt i ingredient gitüst. El rock del Ferdinand l'ha gemò rampegaai in süi scim di classifich ingles e la Sony la s'è caparada la band per l'album che vegnarà cunt un cuntrat discugrafich de sciuuni.

JOSS STONE
“The Soul Sessions”
(S-Curve-Virgin/Emi)

Debut interessant de chel inglesina chì de sedes agn, cantanta de soul-blues. Un disch gemò esaltaa e veneraa in di dü cantun del Atlantich. ’Na pröa d'amur e d'afet per el soul e el blues de Miami.

Cun sta giuina cantanta inglesa i gh'han lauraa insema di artista cume la Betty Wright, el Timmy Thomas, el Little Beaver e el Benny Latimore.

“The Soul Sessions” l'è un regulècc de büt (*it: raccolta di gemme*). Un album “vintage”. La vus de la Joss l'è un spetacul e l'è vegnüda denter cun forza in de la scena müsicala cumpagn de la Aretha Franklin e de la Carla Thomas. Soul, blues e gospel de gran livel.

Un talent de cultivà e de scultà.

JETHRO TULL
“Live-Bursting Out”
(Chrysalis)

Restampa de valor de chel ecelent live chì de la band del sunadur de flüta Ian Anderson che inmurtala i Jethro in del tour '77-'78. Ancaben la riediziun futugrafica la fa no di grand surpres, la qualitá del live l'è bona. El sestet el tira denter: l'Anderson, el Barre, l'Evan, el Barlow, el Palmer e el Glasock.

In del fa giò i 100 menüt de gran müsega, el repertori dela band scuzzesa la riva fin'ai prim incisiun: “Sweet Dream”, “Aqualung”, “Thick As A Brick” e “Cross-Eyed Mary” hin i gran cap d'ovra.

De mezz a tanci sunurità gh'han ruzzaa denter anca un'inspirada e sulitaria performance de la “flüta magica” del Ian, “Flute Solo Improvisation”.

NORAH JONES
“Feels Like Home”
(Blue Note)

Al so segund laurà, la sbarluscinta cantanta-pianista, fiöra del sitarista indian Ravi Shankar, la cunferma in pien i so qualitá artistich.

El so messedozz el se funda sü di alchimii che curen via per i stad del jazz e del country-folk.

L'è ligada fort a gent cumpagn de la Joni Mitchell, de la Ricki Lee Jones e de la Carole King, adree al sentee che mena a la West Coast.

“Fells Like Home”, ancaben el sia no “sular” ’me el prim laurà de la Norah, el stria ogni völta che t'el scultet a fund.

La prudiziun del Arif Mardin l'ha scernii föra i admusfer in manera de dägh fiaa ai brani e ai culur di canzun.

SCOTT FINCH
“Gods And Freaks”
(Horizon/Comet)

L'amur per el rock, Hendrix e Jeff Beck el vegn di agn '60, quand ch'el ghitarista merican l'ha partecipaa ai radünad garage cun vari band del sotasöl merican. In del Wisconsin, in due che l'è vegnüü al mund, el gh'ha minga vüü trop bunör.

La so strada in vers el sücess in del rock el s'è fermaa là. Adess, passaa i cinquanta, grazie a l'interessament del prudütur talian Giorgio Mangora, el Finch l'ha taiaa giò el so spazzi ch'el sgrandiss semper püssee in Italia e in de föravia.

El Finch l'è un discepul del Hendrix. La so Fender Stratocaster la cascia föra di büt gemò scultaa ma pien de

verve e d'emuziun. In “God's and freaks”, segnà i bran miur l'è minga facil: 15 canzun pien de südur, franchiseza e ladin a scultài.

L'open track “Changer” cunt el so riff taient el regala di sgrisur; di olter perli hin “Gipsy woman” indue che el cumpariss l'umbria del Mr. Jimi Hendrix, “Loocking for a freedom” per mia desmentegà i 10 menüt de “All blues” remake splendid del classegħ del Miles Davis.

La ghitara del Finch el ne mena indree a la fin di Sixties, ma chela roba chì el fà no parì un album del milavotcent voltez indree, tüt el cuntrari.

Dunca un cunsei a tücc i giuen uregg l'è quel d'incontrà chì sunurità chì senza scagia, questa l'è müsega che sarà fresca de chì a 20 agn.

La prima tiradüra la presenta dessurapü un bonus cd audio/video che el tegn dent di bran di beatles-crosby-dixon registraa in l'ültem tour talian.

Car i mè gent, Voodoo Chile l'è turnaa.

En var la pena a scultàl ...

BEN WEAVER
“Stories Under Nails”
(Fargo/Self)

El segret del country el passa anca a travers di not del Ben Weaver.

“Stories Under nails” -in insübrich l'è “Stori sota i ungg” - el cünta sü d'u bagai de vintiquater agn ch'el sta de cà in del Minnesota, de la loia d'una tera-presun ch'insübiss minga tancc alternatif a la vita de tücc i di.

In de chel laurà chi el Ben el ghe va adree al sentee de gent de strada a ciapend ispiraziun del Steve Eatle, del Tom Waits e del Nick Cave.

El cünta sü d'amur senza fin d'ingiüstizzi fà di omen o de la prudenza divina cun “40 Watt Bulb” e “Sway With Me”, scritür de grand autur. Steel, banjo e dobro i fan palpità el cör de la Merica.

PROBOT
“Probot”
(Southern lord)

El batarista di Nirvana Dave Grohl el ghe met squas dü agn a purtà a coo chel so pruget chì, definii un turnà indree ai so urigen.

E l'è debun un turnà indree, perchè el nost Dave el trà insema 11 legend del metar di agn '80 per fà vegnì al mund la so creadüra püssee putenta che mai: Probot! E l'è istess d'un stralüsc cul bel temp!

Pruvii a imaginà i vus di band storich cume Spoltura, Venom, Celtic Frost, Voivod, Cathedral ... tegnì sü del Grohl (che, asca la bataria, el suna squas tücc i olter instrument) per putà a coo 11 bran de veggia scöra, ma putent cumè, insci tèla-chi ‘na “Centuries of sin” sbragiada fö del Cronos, o el

deliri del Lemmy in “Shake your blood” o la finamai bela “Sweet dreams” del geni del King Dimond e pö via via cun con “Corrosion of conformity”, “d.r.i. e trouble” ...

La tensiun l'è semper volta e se cunced nagot al cumerical, l'è metal sbutasciaa, chel Probot chi el ne porta indree a quand che el bun metal el brüsava debun e el titrava sotsura i crap e i cör. Per chi ch'ha capii e vivüü chii mument là.

Un CD de crumpà.

MONSTER MAGNET
“Monolithic baby”
S.P.V.

I turnen amò i soci del Dave Wyndorf despö del mia trop bel “God says no” de ‘n quai ann fa. “Monolithic baby” l'è ‘n nöf laurà e la furmaziun la

turna ai sò sunurità fess “roller roller”.

I nöf bran hin cumpagn de viagg sparaa in di uregg: “Slut Machine” e “On the Verge” te lassen là de gess, e ‘l singul “Unbroken” traa ‘n pee sura ‘n refrain facil-facil l'è el dervasentee (*it: apripista*) a dü laurà de pregi ch'i vegneran de segür classich de la furmaziun istess de “Radiation Day”

cunt un final metalich de trà via el coo e la titletrack che la se cascias denter in teritori balengh per el Wyndorf e cumpagnia.

I sunurità hin sech, di völt, fina manacius, di völt cold cumpagn de quii de la cover imbrucada del David Gilmour “There's no way out of here” o in de la visiunaria “Right stuff” del Robert Calvert, l'anema di Hawkink.

Monolithic.... l'è ‘na nuità fess buna; forsi sem mia al stat de grazia di “Doeps to infinity”, ma ghe cala poch. I Monster Magnet i se smentissen mia: Monolithic Baby l'è ‘na pesciada in di bal a ch'el cred ch'el rock el brasa piö .

C' mon baby

MIROSLAV VITOVS – Universal syncopations - “including Corea, McLaughlin, Dejohnette, Garbarek”

A lengg i nom de chela furmaziun chi el gh'è de stremiss per chi che ghe cala a la *line-up*, fada di culonn püssee impurtant del jazz del d'incö.

Pö vess el Jarret? O l'Holland? De sicür gh'è che el sciar Vitous l'ha tiraa insema inturna de lü di stel

fiuretun e violter se ciamaa : “se gh'è sultaa föra?” Un quei jezzofil l'ha definii un “cumpitín”, un queivün olter, el gh'ha faa el paragun cunt “Universal syncopations”, vesin a certi *realeses* di prim Weather Report (I sing body electric).

Inscambi mì a credi che chel

laurà chì el se sia inviaa per un sentee precis. A sem sübet purtaa denter de ‘na ritmada “Bamboo Forest” inde ch'i passagg del Vitous i s'intrezzen pulid cunt i andann latin del Dejohnette e i s' alternen a sferl de ricerca grupada dent in di sgarbel del silenzi, e el Jan

Garbarek el par ch'el tuca e el tuvaia via cunt el so sax a fasendes manch baüscia a cunfrunt di so ültem over. “Universal” la cur minga isvelta e la gh'ha no la pretesa de vegnì un classegh in del cataliegħ spess del E.C.M., ma la tegn dent ‘na linfa che la sibilza föra de la qualitá di

sunadur e di rangiament del Vitous ch'el scrif giò tücc i bran. L'è probabil che che l'imperfeziun de chel album chi l'è che el McLaughlin el resta là in del cantun e tanci völt el par de scultà un quintet.

Sperem che “Universal” la resta no un ecezjoni.

A pè in muntagna: el "Sentee di Pizzet" in sül munt Sant Martén

*De Ranc in volt sura
Lech al ricover Piazza söl
Munt Sant Marten.*

La semana l'è pasada e l'è dree a rivà ul dì de solet dedicaa al requià (*it.: riposo*), disi de solet perchè mi e i me amis de tirà ul fia gh'hem propi minga vöia; cume tüt i

segunda de chi che vegn adree, de solit 'na desena, cun la pusibilità de vègh magara un para d'itinerari, anca per chi, quel dì lì, l'è minga trop in furma; senza desmentegàs i prevision del temp e ul temp di dì passaa, per minga truvass 'na quai

cino) al fupun e tiraas sü tüta l'atrezadura, inviem la la caminada.

Passum via ul riun per tresent meter e sübet su la drita (*it.: destra*) trövum 'na scalinada che la porta sö 'na strada sfaltada. De chi tegnum a manzina fin'a truass denanz un restel (*it.: cancello*) de 'na vila.

Adess la via la se spartiss: a drita ul sentee püssee facil, a manzina ul püssee dur ma anca fess bel.

Un poo ciapen a drita ma nünch catum fö l'oltra banda.

Passum via a pè 'na stanga e se trövum denanz a 'na strada larga de ciment cunt, sü la part a drita, un mür cun i ret de pruteziun per i sass; vem in giò per un quai cent meter fin a rivà arent a di olter basei, cun sö l'indicaziun

"sentee di Pizzet", che permeten de invias là per un sentee che'l va giò per una vintena de minüt in direziun del busch.

A la fin del sentee gh'è un olter bivi: a drita per el Sant Martén, drizz sentee di Pizzet.

De la a 'n quai menüt ul sentee el cumencia a rampeggà, e ul pass el ralenta, olter che per la pendenza, anca per göd la bellezza de la natüra.

Passaa 'na vintena de minüt ul sentee in del busch el finiss per vegnì fö in frunt a 'n panurama che'l te lassa de gess: sem a sbalz in sura al

lagh, e se ved de la part völtä del brasc de Lech, in frunt i Corni de Canz e 'l Curnizzöö, i laghet de Püsan e de Usgion, la pianüra brianzöla fin a la valada de l'Ada che, föra de Lech, le furma i laghet de Garlaa e de Ulginaa.

Ul sentee el süta semper in pe dent e föra i corni (*it.: roccie*) a sbalz in sül lagh.

Passaa via anca di sit cunt i cadenn per tacass, ul sentee el se spiana e el turna denter in del busch fin a rivà al suspiraa ricover Piazza, in duè che gh'è 'na surgiva d'aqua fregia e 'na geseta che gratifichen de tüta la fadiga. Föra del ricover gh'è di taul liber per tücc, sia per maià al sach, sia per sagia la cüsina di alpin.

Incö l'è 'n dì de festa, segunda dumenga de lüi, gh'è la messa, fess sügestiva, cumpagnada da 'n cor di alpin che, quand che tachen "Signore delle cime", dedicada ai mort in muntagna, a un quaighedün ghe se strengg ul fiaa de l'emuziun.

Bhè, hin i quatr ur de la bass e l'è ura de turnà indree anca per scampaa a la culona in machina.

Ul sentee per turnà indree, manch impestaa, el cumencia in part al ricover, e despö de'n poo de sü e giò se riva a 'na capeleta intitolada a la Madona. Anca chi ul panurama l'è fö de l'ascia. Püssee innanz, dopu un toch

de sentee a sass e basei, se riva ad una pitüra che la figüra la Madona.

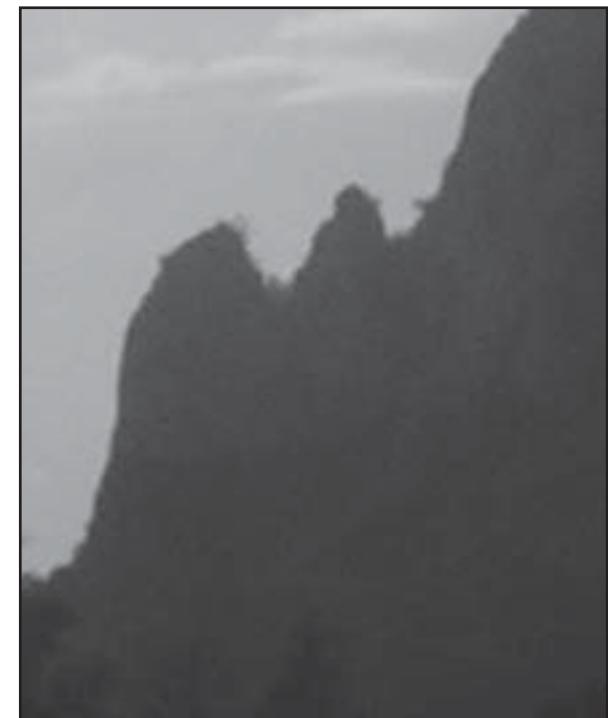
De che innanz scumencia 'na zapel (*it.: discesa*) e la strada la se slarga fin'a 'n bivi. Ciapum i basei a drita e troum 'na risciułada che fem fin a rivà a la vila ch'hem lassaa instamatina. Ciapum el sentiröö ch'erum gemò faa, salüdum i do och de guardia che fan 'n burdel de l'accident tücc i volt che vegnum e, a la fin, rivum a la nosta machina, cume al solit strach, ma cument!

Buna caminada a tücc!

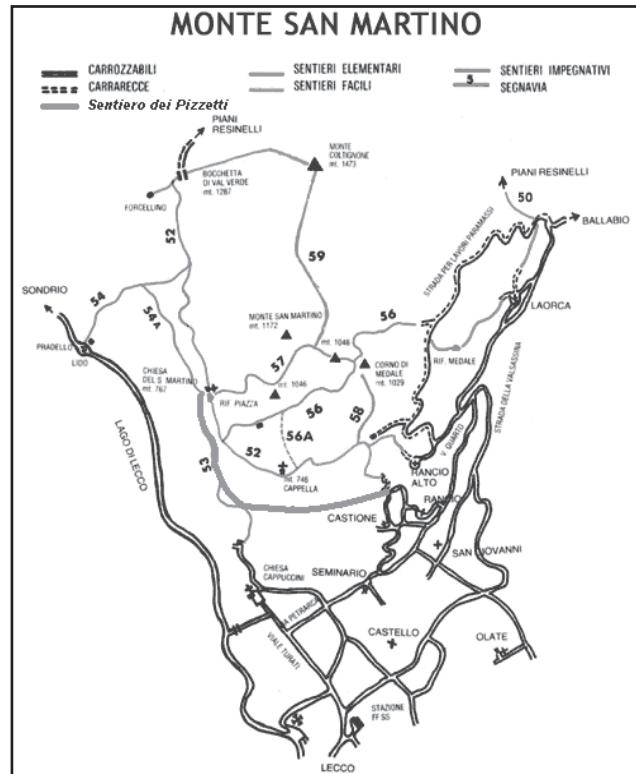
Luis Ditan

Scheda tenica:

- Dificultà: media.
- Temp de salida: al massem un ura e meza per ul sentee men impestaa e bun anca per i bagaiet; ul sentee di Pizzet, inscambi, l'è püssee impestaa, e per fäl, ghe vör dree un'ura e cinquanta minüt.
- Desnivel: del pustegg l'è de 390 meter: se partiss defat de 380 m e se riva a 770 m.
- De tegné a ment: in sül sentee se pö mia impiend la baga (*it.: boraccia*) de aqua.

I Pizzet da Sant Giann - Sumeanza: E. Rotta

dumenegh se trövum per passà 'n di in süi nost muntagn in manera de stà insema 'na quai ura in armunia e libertà in mezz a la natüra. Ul post el decidum semper a l'ültim menüt e semper cunseiaa dal nost amis "ul sherpa", gran cugnussidur di sentee di muntagn leches. La scerna le vegn fada a

surpresa. Che la völtä chì catum föra ul ricover Piazza sura a Lech, sota ul munt Sant Martén. La partenza l'è de Lech, zona centrala, e se invium per la strada che la mena in Valsasna. De li a 'n chilometer, taium a manzina in zona Ranc in volt, e dopu ch'hem lassaa giò la machina arent (*it.: vi-*

Ul Gir de Lombardia: a Bergem se sara la cupa del mund

Quand ch'ul suu e ul cold hin giamò regord sbiavii, quand ch'i fianch di strad hin pien de fõi mort, quand che la gent la cumencia a quatass, a pizzà ul fuguraa o la stüa, quand ch'ul ciel l'è gris, velaa de nigul che minacen, el vör di che l'è vegnùü ul mument del *Gir de Lombardia*. L'è vöna di curs püssee bei del mund, senza dübi la püssee düra. L'è dificil a spiegaghel a vün che l'è mia prategh de ciclismo cuse l'è ul *Gir de Lombardia*.

Disém sübet che l'è vöna di cinc "curs in linea" püssee impurtant insema de la *Milan-San Remu*, a la *Paris-Rubaix*, al *Rond van Vlaanderen* (el *Gir di Fiander*) e la *Lidje-Bastogne-Lidje* (Lieggi-Bastogne-

Lieggi). Pudarèm nà innanz e dì che ul *Gir de Lombardia* el pö vegnì, per un curidur, l'ubietif principal de tüta 'na stagiuo, adritüra de tüta 'na cariera. Ma l'è minga assee.

Per capi debun 'se 'l var un

Gir de Lombardia, vün el

gh'ha de vess vegnùü al mund cun la passion per ul ciclismo, el gh'ha de vess vegnùü grand, disém insci, a "pan e spicula".

I strad e i brich del "Lombardia" parlen la lengua de la legenda. Ul Ghisal, la salida simbul, propi in del cör de l'Insüria, l'ha vedüü bataià i püssee grand de la storia: dal Binda al Moser, dal Girardengo a l'Hinault; per una cursa che uramai, l'agn che vegn, la cumpiss i cent agn.

Ul Fausto Coppi, forsul

püssee grand de tücc, l'ha scrivüü al "Lombardia" pagin de ciclismu che se pöden no desmentegà. L'è rivaal prim cinc völt, quater de fira, e l'ha "res'ciao" de venc amò ind el '56 quand che l'è staa batüü in sgrada del frances Darrigade; e dopu de quella sgrada deslipada ul Coppi, desperaa, el s'è metüü adree a caragnà.

Ma la "Classega di föi mort", vün di tanci suranom del *Gir de Lombardia*, la brüsa anca püssee a chi che l'ha mai vengiüda: sem adree a parlà del Claudio Chiappucci che l'ha dicc che'l so püssee grand

despiesè spurtif l'è staa quel de minga vess staa bun de

scrif ul so nom ind el liber d'or de la cursa lumbarda.

'Me vör la tradiziun ul *Gir de Lombardia* l'è la classega che la sara sü la stagiuo, l'ultima ucasiuo per fà vedé de vess amò un curidur, amò un campiun. Per vess bon de venc un *Gir de Lombardia*,

un curidur el g'ha de vess un passista-scaladur. Ul percurs,

defat, l'è pien d'un frach de

salid dür e impestaa. Se

scumencia sübit cunt la

salida-simbul, ul Ghisal,

dopu dumò 63 chilometer da

la partenza. Püssee innanz,

passaa 150 chilometer de

cura, i curidur tachen una fira de brich fessdür: Col del Gal, Selvin, Bracca, Berben, prema de l'ültim strepun del Col Avert a Bergem de sura. La piöva e ul frecc, tipich del *Gir de Lombardia*, fan diventà la cursa amò püssee bela e unega.

E dumò i campion pöden vengela

Ul 18 de utuber del 2003 el Michele Bartoli l'ha metüü insema coo e garun: i olter han maiaa la pulvra.

Marcu Dozzi

El Michele Bartoli

AGN	PRIM	SEGUND	TERZ
1990	Gilles Delion	Pascal Richard	Charlie Mottet
1991	Sean Kelly	Martial Gayant	Franco Ballerini
1992	Tony Rominger	Claudio Chiappucci	Davide Cassani
1993	Pascal Richard	Giorgio Furlan	Max Sciandri
1994	Vladislav Bobrik	Claudio Chiappucci	Paschal Richard
1995	Gianni Faresin	Daniele Nardello	Michele Bartoli
1996	Andrea Tafi	Fabian Jeker	Axel Merckx
1997	Laurent Jalabert	Paolo Lanfranchi	Francesco Casagrande
1998	Oskar Camenzind	Michael Boogard	Felice Puttini
1999	Mirko Celestino	Danilo di Luca	Eddy Mazzoleni
2000	Raimondas Rumsas	Francesco Casagrande	Niklas Axelsson
2001	Danilo di Luca	Giuliano Figueras	Michael Boogerd
2002	Michele Bartoli	Davide Rebellin	Oscar Camendzin

Maià insübrich: la tradiziun in cüsina

In chela rübrica chì vörum presentaf la manera de cüsina tipica de la nosta tera. L'è ciar però, che suratüt in di temp indree, la pora gent la gh'era mia la possibilità de maià carna, pess e cundiment de tüt i gener.

De spess el "menü" l'era faa de pulenta cumpagnada, se'l nava ben, cun vergot trà insema cume a l'ütem, che di völt, pudeva anca vess dumà scires.

Passa 'l temp, cambien i personn e anca el maià.

La manera de pruntà 'l maià in Insübría l'è fess cambiada suratüt in di ütem quarant'agn. Tanci ingredient, che 'na völt eren duvraa tücc i dì, al di d'incö hin squas scumparii. Hin müdaa i abitüdin in del maià e tanci ingredient, del büter a la pànera (*it.: panna*), del mascarpun ai tanci furmai ch'eren faa in di valad e in di muntagn del noster bandi hin staa metüü in d'un cantun. I mutivazion di müdament hin de urdin social e storich; in particular l'imigraziun putenta de la bassa Italia, prima, e da tücc i olter sit del mund in di ütem agn han purtaa abitüdin, anca gastronomich, che, se da 'na

banda han faa vegni püssee variaa la nosta cüsina, de l'oltra han faa desmentegaa 'na part de la nosta tradiziun gastronomica.

Büter e ris, stracot e büsec

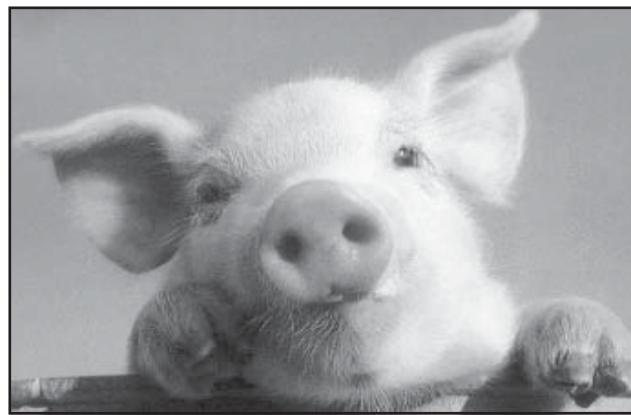
La nosta cüsina l'è basada sü la carna, el lacc e i verdürot. Sturicament, defat, el teritori insübrich l'ha semper avüü una vucaziun zootennica e agricula sia in de la bassa padana che in di valad alpin e prealpin.

Gh'hem anca de tegné a ment, che, in del maià de la tradiziun, el büter e el ris la faven da padrun vest che l'oli e la pasta secia se duvraven mia e la magiur part di storich de l'alimentaziun hin d'accordi sul fat che hin vegnuu dent in di nost cà cunt la vegnuuda

di gent da la bassa Italia in di noster band. La pasta l'era semper fresca e de spess impienida cume i raviöö.

El büter l'è fess impurtant e'l se dovrà anca per rusti. La carna pödut truala in de la magiur part di rizzet milanes e insübrich e, anca al di d'incö, in d'una quai cà se pö truà amò la pignata che la büiss tut el dì el bröö in sü la stüa.

Del rest la disponibilità de legna l'ha purtaa la gent a pruntà tanci piat che dumanden 'n temp de cutüra fess lünch, piat cumpagn di stracot e di brasaa. Tanci di piat de la nosta tradiziun vegnen dal fat che, in di temp indree, gh'era 'na gran abundanza de scart de becheria che, per mia trai via, vegniven tüii e duvraa amò per pruntà piat cumpagn de

fascista: innanz i ghe dan del delinquent a chi che l'è no dacord cun lur e pö je rüzen föra de la legg.

El pruvediment per desfà el partii apruva del Parlament spagnöö l'è na preputenza bona per fà tasé l'organizaziun che ghe da corp, mei che olter, a la vuluntá del popul basch de vess suvran in del so teritori de lü. Met arent Batasuna a ETA, dumà perchè han minga cundanà i attentaa che l'ha faa lee, l'è tut na scüsa perchè se pö no sforzà i indipendentista de Batasuna, ch'han sciarnii fö de scumbat in pulitega, a cundanà quii ch'han vursüü scumbat la stessa batalia cunt el s'ciop. L'è staa Batasuna che in del 1998, a cercand de resolv cun la pulitega la sitüaziun basca, cun l'Acord de Lizzarra-Garazi l'è rivada a fà lassà giò el s'ciop a l'ETA e a derivi el dialogh in tra l'ETA e el guverna spagnöö che intanta che l'eva inviaa el trataa, el se strüziava per schiscià sot Batasuna (ai temp H.B.) e sarava sü la so gazeta de lü: *Egin*. De maross chi che ghe dan del terurista incö, pöden digh "eroe" o "patriota" duman e viceversa. Gh'è no la storia, gh'è i stori e gh'è vör anca la nosta storia. Per *Sardigna Natzionale Indipendentzia* istess che per *Batasuna* la cuntrapusiziun: Stat-naziun che fà el padrun e etno-naziun che fa el biröö l'è un facc pulitegh e bögna resovel cun la pulitega. El tacatüt per tegnì insema l'Europa el gh'ha de vess la

la büseca, di oss büs, di mundeghin.

I purscei

El númer di purscei tiraa grand in Insübría, in particolar in de la pruincia de Milan, l'è fess grand e, fin de l'antichità, hin staa semper present in de l'ecunumia insübrica. Giamò el Polibio ai sò temp el scriveva "*l'abundanza di giand cataa sü in di roggree (it.: querceti) alineaa a intervai in de la pianura l'è pruada suratöt da chel che ve disaroo: la gran quantità de purscei cupaa in Italia per el besogn de l'alimentaziun privada e de chela di esercit la vegn tüta da la pianura padana*".

Defat el tirà grand i purscei l'era 'n mestee tipich di Celi Insübrí, i gent ch'hin staa i noster prugenidur. In de la tradiziun paisana el mazzament di purscei l'era faa in tra nuember e genee e amò al di d'incö l'è üsanza pruntà la cazzola al prim de nuember, el dì che i insübrich de l'antichità ciamaven Samonios o Samhain e che l'era el prim dì de l'ann celtegh. Del purscel se trava via negot: se duvraven la sciampa, i intrai (*it.: frattaglie*) e anca el

sangh che'l pudeva vess pruntaa sia dulz che salaa.

E bisugna mia desmentegà che'l purscel el vegn amò duvraa per fà sü insacaa de tüt i qualità, del cudegot a la lüganega, e tanci varietà de salam.

Och, büscin e ran.

In di temp passaa, suratüt in Lumelina, l'era nurmal vedè in gir per i curt di cà e di cassin i och che vegneven bun sia per el maià ma ancà per el grass che'l se duvrava per cunscià (*it.: condire*). Chel nimal chì l'era iscee stima e útil che'l vegneva ciamaa "*el purscel di puarit*". Anca el büscin (*it.: vitello*) l'era tiraa grand, suratöt in la bassa, in gran quantità e l'era duvraa per tanci rizzet: presempi, per fà el risot giald pulid, el gh'ha mia de mancà

la midula de büscin. Prui a cercàl al dì d'incö de 'n quai becheree!

In di riser e in tücc i riaa viveven, e in d'un quai sit viven amò, i ran che vegneven pescaa e maiaa in bröö o cume cunscia di risot, o insema a la pulenta.

Cume senz'alter savarii, in Insübría, el pess l'è mia trop duvraa, via che in di paes ch'hin visin ai lagh. In chii sit chì la cüsina lucala la insegnà a pruntà pess cumpagn di arburei, di agun, di caveden, di persech.

Tra i alter ch'hem minga numinaa, però, vör regurdà i missultit, pruntaa sül lagh de Com, che de spess vegnien maiaa insema al "*toch*" 'na pulenta speciala che pödut truà amò in d'una quai lucanda del triangul larian.

Marcel Picamei

Süta de la pag. 2 rapresentant di popul cun minga un Stat per püssee de cent miliun de zitudit de l'Üniun Europea.

Anca l'ALE, *Alleanza Libera Europa* l'è dent in del CONSEU e la representa l'ara di naziunalista muderaa; cun sti chi gh'hem na bona relaziun, ma sem minga de l'istessa idea muderada, nüm sem indipendentista: l'autonomia de la Sicilia e de la Sardegna hin andaa in sül balun e chest chì l'è l'esempio. Nüm fem part de la SNPP(Stateless Nation' Political Platform), che gh'ha la sede a Brüssel e la tegn insema la part indipendentista del CONSEU. A pensum che intra i indipendentista el ligäss insema el sia necessari e se pö no fän a men: el scumbatiment di naziun cun minga un Stat per la so indi-

pendenza de lur l'è un ünech scumbàt. A pensum che dumà el CONSEU el pöda nà de là di differenz ideulogich, pulitegh e strategich che dan la facia a tüt i espressiun pulitegh e culturai inde che s'è tiraa insema el naziunalismu di popul in suditanza. I sardista i gh'han de nà de là de la differenza intra i sardista de la drita e qui de la manzina e tend a l'autodeterminaziun e l'istess duvarissen fà tücc i popul che gh'han la libertà in del coo.

Dumà in del CONSEU l'è staa pussibel a trà insema i autonomista i indipendentista e anca ideulugii e class different. Bögna purtagh rispet a tücc i part chè l'ubietif cumün l'è l'autodeterminaziun.

L.B.: S t'en penset de l'Europa che l'è dree a vegni fö?

B.C.: Bögna fà de tütt per che

1' E u r o p a ch'hin dree a tirà in pee la sia quela di popul e minga del capital e di Stat. A vedi no un bun segn. Presempi el vè tirà fö de la l e g a l i t à Batasuna l'è part d'un pruget di Stat-naziun per schiscià giò i rivendicaziun di popul cun minga un Stat. La prassi l'è quella di regim

scerna di naziun-pruibii e minga el guadagn di Stat. Trada insema a chela manera chì l'Europa ghe rivarà mai a fà a gara cun la Merica in pulitega e in ecunumia.

L.B.: Cume che van innanz i laurà del vost muviment?

B.C.: Segund el statüt nüm de Sardigna Natzione a

pödum no giuntäss insema ai partii talian: el centerdrifta e el centermanzina i suten a fà na pulitega de padrun cun la Sardegna. Nissun de nüm el gh'ha de vütà la drita o la manzina a guvernà; gh'hem de menà a l'incricament. Gh'hem de mustrài biot e intregh denanz al nost popul sardegnöö. Ai ültem eleziun regiunai hem sustegnüü un nost candidaa insema al *Partito Sardo d'Azione*, una liga de autonomista e indipendentista che ha menaa i olter dtatüü bloch a tirass arenai ai nost pusiziun.

L'ültem résultaa el n'ha lassaa un poo a buca sücia, ma nüm s'impipum di percentüai, nüm tendum dumà a dàgh auto-cuscienza al nost popul. El Renato Soru, el nöf president mandaai sü del centermanzina, l'ha desfrütaa i nost tematich senza vess indipendentista; l'è anca per chela resun chì che el popul sardegnöö l'ha vutaa. Sies la Sardegna sies l'Insübría gh'han el besogn de fà capi a tücc che l'Italia l'è no na naziun, ma un Stat e che in d'un Stat se vegn dent dumà per scerna e dumà despöö de vè utegnüü l'indi-

pendenza.

El nost incaregh l'è dunca quel de tirà debel chel Stat ch'è chì, sfurzàl a sliberà i naziun che tegn in südiziun.

Al di d'incö sem dree a laurà a contrà la bas mericana a la Maddalena, chè de naziunalista sardegnöö a pensum che chela presenza

chì la minacia la suvranità de la Sardegna e pöda vess druvada per zacà di olter popul e tiragh via la so libertà de lur.

L.B.: Grazie tant Bustianu, se vedum.

B.C.: Ehia Lurenz!

Lurenz Büs

ASSUCIAZIUN

Prema de tüt, augür da tüta la redaziun del giurnal al Pier e a la Silvia che i s'è apena maridaa. I fiöö che vegnaran pudaran vidè l'Insübría che sarem staa bun de trà in pee!

WWW.giurnal.org

"L'assuciazzun culturala *La vus de l'Insübría* l'è furmada de studius, ricercadur e passiunaa, de temp impegnaa in de la descuerta e in de la prumuziun da la cultura de l'Insübría, chel teritori in due che se dovren i variant lucai de la lengua insübrica, ciamada anca lumbard occidental".

Se te vöret partecipà al nost pruget, se te gh'heet 'na quai idea de purtà innanz o anca dumà 'n cunsei de dà te pödet scrif al nost adress de posta eletronega:

vusinsubria@libero.it

i leter püssee bei e nteressant vegneran pubblica sül noster giurnal.

CURS DE LENGUA INSÜBRICA

Per chi che vör cugnüss l'atività didatica de insegnamenti de la nosta lengua o el gh'ha intenziun de tirà in pee un curs de insübrich in del sopaes, el gh'ha de metess in cuntat cunt la nosta segreteria organizativa. Adess un ann hem tiraai in pè quater curs: Barlassina, Münguzz, Seves prim e segund livel. I curs hin impustaa in manera moderna e se dovrà material didatich specilizzaa per favuri l'imprendiment suratüt da chii giuen che gh'han minga la possibilità de parlà la nosta lengua tücc i dì.

Via el bavali de buca ai sardegnöö!